

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ СЕНСОРНИХ СИСТЕМ

Христина Сайко¹, Зоряна Фалинська², Наталія Семенів³

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA-79005*

¹ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4397-6930>

e-mail: khrystyna.sayko@lnu.edu.ua;

²ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2172-1600>

e-mail: zoryana.falynska@lnu.edu.ua;

³ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6881-9691>

e-mail: Natalia.Semeniv@lnu.edu.ua

Зростає увага до питань розвитку дітей із порушеннями сенсорних систем та включення у соціум. Освітні напрями розвитку є основною позицією соціальної адаптації дітей з розладами у розвитку, яка визначила завдання і пріоритет подолання завдань їх соціалізації, вагомим чинником у цьому є становлення соціальних вмінь та звичок. Діяльність фахівців освітньої допомоги дитини зосереджена на діагностуванні та визначенні розладів у дитини, фаховій реалізації корекційної роботи. Спеціалісти та психологи працюють над виправленням негативних порушень дитини з розладами розвитку, що сприятиме подоланню психологічних труднощів. Це допомагатиме усім групам дітей із особливими освітніми потребами. Усі групи дітей із розладами розвитку мають такі психологічні труднощі: порушення адаптації, когнітивних процесів, зниження пам'яті, психомоторики, мовлення; знижена комунікативна активність, порушення розвитку мисленнєвої діяльності; проблеми із навальною успішністю; невміння налагоджувати взаємини з іншими.

Організація навчання дітей з особливими потребами в умовах освітнього і навчального середовища здійснюється на основі врахування особливостей дітей, пристосування навчальних завдань до їх здібностей, а також розробленням навчальних концептів супроводу.

Значну роль відіграє застосування різних напрямів диференційованого підходу до учня, відповідної організації навчання, що сприятиме позитивним результатам корекційної роботи. Рівень розумового розвитку взаємопов'язаний із розвитком мовлення та впливає на рівень соціальної зрілості та адаптації дитини із порушеннями сенсорних систем. Після проведеної психокорекційної роботи з дітьми з порушеннями слуху підвищився рівень самооцінки, уваги чіткості мовлення та соціальної зрілості.

Ключові слова: діти із порушеннями сенсорних систем, діагностика, корекція, психолого-педагогічний супровід, адаптація, мовлення, соціальні компетенції.

© Сайко Х., Фалинська З., Семенів Н., 2026

*Матеріали поширюються на умовах міжнародної ліцензії
Creative Commons Attribution Non-Commercial 4.0*

Постановка проблеми. Сьогодні порушення сенсорних систем є вагомим темою досліджень у розвитку дитини, яку вивчають з різних аспектів науковці у сфері медицини, психології та корекційної педагогіки. Важливість вивчення цього питання зумовлена зростанням прояву цього порушення серед дітей.

Діти з порушеннями сенсорних систем мають різний рівень розумових, комунікативних та соціальних компетенцій. Гуманістична концепція, що виражається у спеціальній освіті, визначає тему психолого-соціальної підтримки дітей із особливими освітніми потребами дуже важливою. Ця концепція визначає право кожної особистості на освіту та розвиток із урахуванням її здібностей і особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження засвідчують, що порушення у розвитку визначають порушення від нормотипового розвитку та взаємопов'язані з розладами систем, кожне з яких постає у комплексі з властивими йому характеристиками. У сучасних дослідженнях, проведених українськими вченими, наведено технології корекційного навчання та психологічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами на інклюзивній формі навчання (Н. Бабич, Л. Вавіна, К. Глушенко, Н. Гладких, А. Лапін та ін.). Дослідники стверджують, що виявлені первинні порушення по-різному впливають один на одного і взаємно поглиблюються, і тому негативні наслідки якісно і кількісно значно суттєвіші порівняно із простим поєднанням поодиноких розладів. Останніми роками виявлено зростання кількості дітей із порушеннями у розвитку. Проблеми діагностування, супроводу, реабілітації і психокорекції розвитку дітей з розладами у розвитку є важливими як в теоретичному, так і в практичному плані. У наукових дослідженнях описують такі групи дітей з порушеннями розвитку: діти з порушеннями двох сенсорних систем, інтелекту; діти з порушеннями зору та інтелекту; діти з порушеннями опорно-рухової системи та інтелекту; діти з комплексними порушеннями, які поєднують сенсорні, опорно-рухові, розумові і мовленнєві.

Діяльність фахівців психолого-педагогічного супроводу дитини спрямовується на своєчасне діагностування особливостей розвитку дитини, проведення кваліфікованої реалізації педагогічної роботи. Робота спеціалістів допомагає діагностувати і знизити прояв негативних ситуацій у сенсорному розвитку. Дітям із особливими освітніми потребами характерні такі проблеми: порушення інтелекту, комунікативні та соціальні труднощі, розлади розвитку особистості. Ці характеристики дітей з особливими освітніми потребами ведуть до психологічних порушень і призводять до певних особливостей розвитку їх особистості, тому важливим є діагностування дітей у кожному віці, щоб попередити прогресування порушень у розвитку.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей діагностування та корекції розладів у дітей з порушеннями сенсорних систем.

Виклад основного матеріалу. Зростає увага до питань розвитку дітей із порушеннями сенсорних систем та інтеграції в суспільне життя. Практична і соціальна спрямованість навчання є основною позицією концепції навчання дітей з особливими освітніми потребами, обумовила важливість вирішення питань їх соціалізації, серед яких вагомим чинником є становлення формування соціальних знань та умінь (І. Бех, В. Бондар, А. Висоцька, Ю. Галецька, І. Гладченко, І. Дмитрієва, Н. Макаруч, А. Міненко, С. Миронова, С. Мирський, К. Островська, Б. Пінський, В. Синьов, М. Супрун, Л. Тищенко, С. Трикоз, Л. Ханзерук, О. Хохліна, Д. Шульженко, S. Vochner, F. Campbell та ін.). Навчання адаптаційних навичок є умовою подальшої соціалізації дитини, під час якої вона опановує основи діяльності, комунікації, навички побутового орієнтування.

У корекційному середовищі навчального закладу, який відвідують діти з особливими освітніми потребами, навчання зосереджено на розвитку у дитини образу Я, самооцінки; навчання навикам взаємодії з однолітками та дорослими; розвиток різних напрямів комунікації; розвиток соціальних уявлень; формування навичок організації та контролю (А. Висоцька, Ю. Галецька, Д. Ісаєв, М. Супрун, Г. О. Хохліна, Л. Шипіцина та ін.). Аналіз наукових напрацювань дає змогу зробити висновок, що суттєвий розлад розумового, сенсорного, особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами є вагомим чинником їх соціальної дезадаптації, порушень орієнтування у навколишньому просторі.

Науковці виділяють вагомість раннього періоду дитинства як чутливого щодо становлення у дітей соціальних компетенцій, а також надання фахової допомоги кожній дитині у розвитку її можливостей та її особистості з урахуванням особливостей когнітивної діяльності.

Тому розроблення освітнього середовища для дітей цієї групи відіграє головну роль в аспекті соціальної адаптації дітей, розвитку їх життєвих навичок. Суттєвого значення набуває підвищення освітніх знань родини дитини, що є важливим учасником соціального розвитку дитини. Зокрема, забезпечення і збереження балансу професійної взаємодії усіх учасників освітнього супроводу забезпечують успішний перебіг адаптації дітей та позитивні умови для їх формування.

Теоретичний огляд і практичне осмислення дали можливість виявити бар'єри, що виникають під час навчання дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлені відсутністю освітніх матеріалів та особливостями розвитку когнітивних процесів дитини із порушеннями сенсорних систем.

Урахування особливостей інтелектуальних здібностей дітей допоможе кращій організації освітнього процесу в інклюзивному середовищі, сприятиме формуванню особистості дитини через її інтелектуальні здібності. Розлади розвитку дитини з особливими освітніми потребами, проблеми, з якими діти стикаються у житті, надмірна опіка від батьків – це знижує прояв прагнення до

опанування адаптативними навичками. Недостатня сформованість мотивації до навчальної, соціальної, побутової діяльності, що може негативно позначитися на профорієнтації та самовизначенні молоді людини із особливими освітніми потребами у житті [1, с. 10].

Велика кількість проведених наукових досліджень довела, що діти із особливими освітніми потребами здатні до навчальної діяльності за умови організації освітніх підходів згідно з індивідуальними здібностями дітей, продуманої побудови корекційних занять, постійного психолого-педагогічного супроводу в умовах навколишнього розвивального простору.

Завдяки освітнім технологіям та багаторазовому демонструванні дитині дій фахівцям вдається підготувати її до роботи. Система розвивального середовища освітнього закладу має передбачати: організаційно-педагогічне забезпечення, що зосереджене на реалізацію відповідних психолого-педагогічних умов навчання учнів (організації команди супроводу, приєднання до навального процесу батьків учня та їх просвіта, розроблення інклюзивного, навчального простору); навчальне забезпечення здійснення психолого-педагогічного супроводу (психологічне діагностування, виконання індивідуального освітнього маршруту, спостереження позитивних змін у розвитку дитини під час розвивального навчання); корекційно-реабілітаційне забезпечення розумової, комунікативної, сенсорної діяльності; застосування методик відповідно до потреб розвитку дитини, додаткових та альтернативних засобів навчання, спрямованих на розвиток життєвої компетентності учнів.

Організація усіх аспектів корекційного середовища у загальноосвітньому закладі сприятиме: психоемоційному розвитку дитини; зростанню показників актуального розвитку адаптативних, комунікативних навичок; становленню соціальної компетентності дітей, що передбачатиме застосування набутих знань та вмінь як у просторі навчального середовища, так і поза ним; зниженню рівня тривоги, усуненню бар'єрів комунікації, рівня стресу, подолання інших недоліків [1, с. 8].

Отже, успішна організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах освітнього розвивального середовища відбувається завдяки урахуванню особливостей дітей, відповідної адаптації освіти до здібностей учнів, а також забезпеченню організаційних основ психологічного супроводу. Вагомим є застосування різних технологій, напрямів індивідуальної роботи з дитиною, відповідно, організованого навчання, що сприятиме досягненню позитивного результату.

Для проведення повноцінної та якісної психологічної діагностики дітей із особливими освітніми потребами важливо скласти таку послідовність дослідження, що взаємопов'язана з етапами діагностування [7, с. 441].

1. Первинний етап діагностування. Сюди належать: біографічний метод – аналіз документів (медичних описів, заключень медичних установ, психологічних характеристик тощо); отримання даних зі слів батьків дитини;

спостереження. Завданнями цього етапу діагностики є: опрацювання інформації, отриманої із документації, розмови з батьками і спостереження за дитиною; налагодження контакту з батьками та дитиною для наступної співпраці; для проведення фахового діагностування.

2. Етап аналітики та інтерпретації результатів – це створення індивідуальної програми розвитку та інтерпретація результатів дослідження по кожному методу.

Для інтерпретації кількісних результатів застосовують математичні й статистичні методи опрацювання із застосуванням програмного пакета STATISTICA: порівняльний метод за рівнем t-критерію, факторний, кластерний і кореляційний методи; системне інтерпретування результатів; розроблення профілю розвитку дитини та опис психологічних властивостей; психологічне діагностування; вибір сфери корекційної діяльності; проведення прогнозу розвитку дитини; створення індивідуальної програми виправлення порушень; окреслення сфер роботи з родиною дитини; спільне прийняття батьками та спеціалістами рішень щодо освітнього маршруту для дитини [2, с. 137].

На основі результатів опитування фахівець формує освітній профіль дитини, розвиває психологічні та педагогічні властивості дитини. Властивості охоплюють інформацію про поведінку дитини під час дослідження, роботу з дослідником, рівень когнітивних функцій дитини, окремі психічні властивості, рівень важкості розладів, визначається ступінь прояву порушення сенсорних систем. На наступних етапах результати дослідження дитини обговорює команда спеціалістів, розробляють програму розвитку дитини, визначають ефективність застосування відповідних корекційних технологій. Заключним етапом є подання результатів дослідження батькам дитини, надання рекомендацій щодо наступної роботи з дитиною, обговорення та узгодження корекційних та освітніх завдань та обговорення навчання і шляхів розвитку дитини, а також реалізація відповідних програм розвитку [4, с. 395].

Результати дослідження. Психологічне дослідження було проведено у Комунальному закладі Львівської обласної ради “Багатопрофільному навчально-реабілітаційному центрі «Довіра»” та у ЛДНЗ № 155, у дослідженні взяли участь 20 дітей із порушенням слуху віком від семи до дев’яти років. У психологічному дослідженні було використано такі методики, як: шкала тестів діагностики рівня розумового розвитку Б. Сімона, тест Керна Іерасека, методика визначення рівня самооцінки Д. Рубінштейна.

Головна мета корекції в роботі з дитиною з порушенням сенсорних систем – покращення комунікації дитини, зосередженість на активне сприйняття дійсності. Під керівництвом психолога діти з особливими потребами навчаються контролювати своє тіло, вловлювати і реагувати на імпульси, правильно поводитися з предметами.

Психокорекція, завдяки виконанню завдань, спрямована на “зосередження” сенсорного апарату та тренування взаємодії систем. Зокрема,

виконують з дітьми такі вправи, як: корисна гойдалка (плавні похитування підвищують вестибулярну чутливість, допоможуть зорієнтуватися у просторі), заняття з арттерапії (музична гімнастика допоможе налагодити взаємодію між слуховою та моторною системою, сформує почуття ритму), тренування тактильності (надаємо дитині предмети з різною поверхнею (шорсткі, м'які, тверді, колючі), проводимо з ними маніпуляції, розминаємо), кидання м'ячів, удари у дитячу грушу нормалізують м'язовий тонус, покращать моторну координацію. У разі призначення будь-яких вправ важливо розуміти особливості та потреби дитини. Зауваження найменших покращень чи погіршень стану допоможуть вибудувати власну корекційну програму. Таким способом ви надаєте дитині із порушеннями важливу допомогу, навчивши її контактувати з однолітками та соціалізуватися (рис. 1).

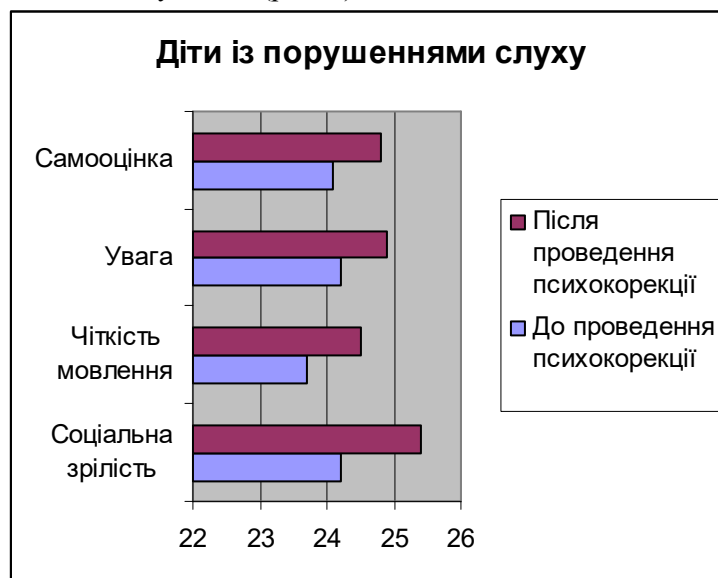

Рис. 1. Результати за шкалами психологічних методик у групі дітей з порушеннями слуху

Після проведеної психокорекційної роботи з дітьми з порушеннями слуху підвищився рівень самооцінки (24,8 %), уваги (24,6 %), чіткості мовлення (24,5 %) та соціальної зрілості (25,4 %). Це свідчить про те, що діти із порушеннями сенсорних систем стали більш соціально адаптованими.

Згідно із даними кореляційного методу виявлено прямий кореляційний зв'язок між показниками, рівень розумового розвитку та мовлення ($r=0,39$), соціальна зрілість ($r=0,41$), рівень розумового розвитку взаємопов'язаний із розвитком мовлення та впливає на рівень соціальної зрілості та адаптації дитини із порушеннями сенсорних систем. Це зображено на рис. 2.

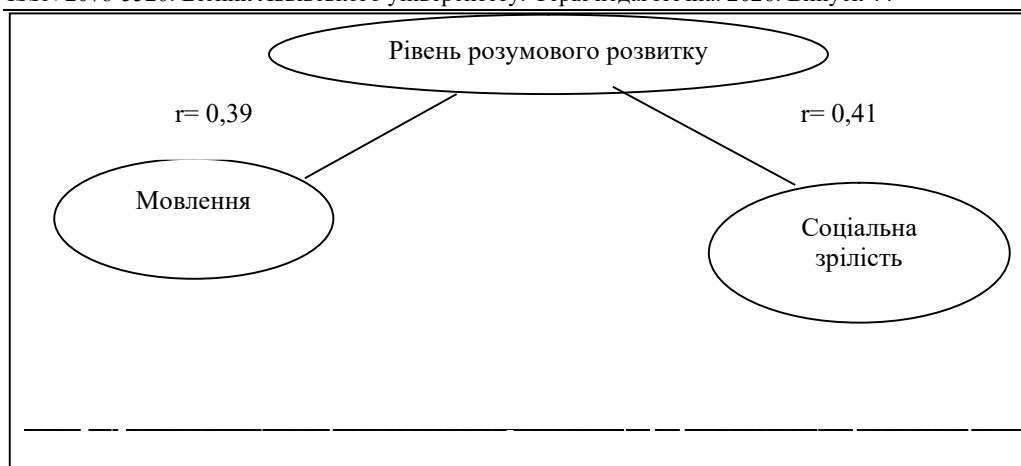

Рис. 2. Взаємозв'язок кореляцій рівня розумового розвитку, мови та соціальної зрілості

Системне проведення психокорекційних завдань сприятиме формуванню вже наявного мовлення, розвиваючи активний та пасивний лексичний компонент як основу мовленнєвої комунікації. Застосування вправ у формі гри мотивуватиме та зацікавлюватиме дітей із порушеннями сенсорних систем до співпраці, а також розвиватиме корекційний процес [3, с. 469].

Висновки. Організація навчання дітей з порушеннями у розвитку в умовах освітнього розвивкового середовища відбувається із урахуванням особливостей дітей, відповідної адаптації освітніх підходів до здібностей учнів, а також забезпеченням методичних підходів психолого-педагогічного супроводу. Важливим є використання різноманітних методів, напрямів диференційованого підходу до учня, відповідної організації навчання, що сприятиме позитивним результатам корекційної роботи. Рівень розумового розвитку взаємопов'язаний із розвитком мовлення та впливає на рівень соціальної зрілості та адаптації дитини із порушеннями сенсорних систем. Після проведеної психокорекційної роботи з дітьми з розладами слуху підвищився рівень самооцінки, уваги, чіткості мовлення та соціальної зрілості.

1. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку : навч.-метод. посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. ; за наук. ред. О. В. Чеботарьової, О. І. Мякушко. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с.

2. *Островська К. О., Островський І. П., Лобода В. В.* Основи психолого-педагогічної діагностики дітей із розладами спектра аутизму. Проблеми сучасної психології. 2018. Вип. 42. С. 133–151.

3. Сайко Х. Я., Шаблінська Ю. В. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С. 466–470.

4. Сайко Х. Я. Психологічні особливості педагогів з різним рівнем ставлення до залучення аутичних дітей в загальноосвітні школи. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 23. С. 395–399.

5. Таран О. В. Інклюзивна освіта: теорія і практика. Київ : Освіта України, 2020. 280 с.

6. Bundy A., Lane S., Murray E. Sensory Integration: Theory and Practice. 3rd ed. Philadelphia : F. A. Davis, 2020. 560 p.

7. Filipek P. A., Baranek G. T. The screening and diagnosis of autistic spectrum disorders. Journal of Autism and Developmental Disorders. 2000. No. 30. P. 439–484.

References

1. Korektsijno-rozvyval'ni tekhnolohii navchannia ditej z kompleksnymy porushenniamy rozvytku [Remedial and developmental teaching methods for children with complex developmental disorders] : navch.-metod. posibnyk. (2020) / Chebotar'ova O. V., Blech H. O., Hladchenko I. V., Bobrenko I. V., Miakushko O. I., Sukhina I. V., Trykoz S. V. ; za nauk. red. O. V. Chebotar'ovoi, O. I. Miakushko. Kyiv : ISPP imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

2. Ostrovs'ka, K. O., Ostrovs'kyj, I. P., Loboda, V. V. (2018). Osnovy psykholoho-pedahohichnoi diahnozytyky ditej iz rozladamy spektra autyzmu [The Fundamentals of Psychological and Educational Assessment of Children with Autism Spectrum Disorders]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 42, 133–151 [in Ukrainian].

3. Sajko, Kh. Ya., Shablins'ka, Yu. V. (2017). Osoblyvosti zastosuvannia hry v systemi formuvannia leksychnoi kompetentnosti ditej doshkil'noho viku iz zahal'nym nedorozvynenniam movlennia [Features of using games in the development of lexical competence in pre-school children with general speech underdevelopment]. *Molodyj vchenyj*, 3 (43), 466–470 [in Ukrainian].

4. Sajko, Kh. Ya. (2013). Psykholohichni osoblyvosti pedahohiv z riznym rivnem stavlennia do zaluchennia autychnykh ditej v zahal'noosvitni shkoly [Psychological characteristics of teachers with varying attitudes towards the inclusion of autistic children in mainstream schools]. *Korektsijna pedahohika ta spetsial'na psykholohiia*, 23, 395–399 [in Ukrainian].

5. Taran, O. V. (2020). Inkliuzyvna osvita: teoriia i praktyka [Inclusive education: theory and practice]. Kyiv : Osvita Ukrainy [in Ukrainian].

6. Bundy, A., Lane, S., Murray, E. (2020). Sensory Integration: Theory and Practice. 3rd ed. Philadelphia : F. A. Davis [in English].

7. Filipek, P. A., & Baranek, G. T. (2000). The screening and diagnosis of autistic spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30, 439–484 [in English].

Стаття: надійшла до редколегії 17.04.2026
доопрацьована 03.05.2026
прийнята до друку 29.05.2026

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL DIAGNOSIS AND CORRECTION OF DISORDERS IN CHILDREN WITH SENSORY SYSTEM DISORDERS

Khrystyna Saiko¹, Zoriana Falynska², Nataliia Semeniv³

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA–79005*

¹ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4397-6930>
e-mail: khrystyna.sayko@lnu.edu.ua;

²ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2172-1600>
e-mail: zoryana.falynska@lnu.edu.ua;

³ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6881-9691>
e-mail: Natalia.Semeniv@lnu.edu.ua

Attention is growing to the issues of development of children with sensory system disorders and inclusion in society. Educational development directions are a key position in the social adaptation of children with developmental disorders, have determined the tasks and priorities of overcoming the tasks of their socialization, a significant factor in this is the formation of social skills and habits. The activities of specialists in educational assistance to children are focused on diagnosing and identifying disorders in the child, and the professional implementation of corrective work. Specialists and psychologists are working to correct the negative disorders of a child with developmental disorders, which will help overcome psychological difficulties. This will help all groups of children with special educational needs. All groups of children with developmental disorders have the following psychological difficulties: impaired adaptation, cognitive processes, decreased memory, psychomotor skills, speech; reduced communicative activity, developmental disorders thinking; problems with academic success; inability to establish relationships with others.

The organization of education for children with special needs in the educational and mass environment is carried out on the basis of taking into account the characteristics of children, adapting mass tasks to their abilities, as well as developing mass support concepts.

A significant role is played by the use of different directions of a differentiated approach to the student, the appropriate organization of learning, which will contribute to the positive results of correctional work. The level of mental development is interconnected with the development of speech and affects the level of social maturity and adaptation of a child with sensory system disorders. After the psychocorrectional work with children with hearing impairments, the level of self-esteem, attention, clarity of speech and social maturity increased.

Keywords: children with sensory system disorders, diagnostics, correction, psychological and pedagogical support, adaptation, speech, social competencies.